
Reforma vysokých škol jako cesta vzad

Reforma vysokých škol jako cesta vzad

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY

29.2.2012 Hospodářské noviny Strana 9 Názory, autor: David Machek

Jedním z argumentů uváděných ve prospěch navrhované úpravy zákona o vysokých školách je, že některé z prosazovaných přístupů jsou zavedenou součástí angloamerického univerzitního systému. Na základě svého několikaletého působení na Torontské univerzitě, a to jak v pozici studenta, tak v pozici učitele, mohu potvrdit, že toto tvrzení má pravdivý základ. Skutečně - některé z těchto principů se zejména během několika posledních let zavedly tak dobře, že podle názoru převážné části tamní akademické obce v současné době kriticky ohrožují nezávislost bádání i kvalitu vzdělávání. Kanadská zkušenost tak může pomoci představit si, k jakým důsledkům některé z navrhovaných kroků mohou vést. Vzhledem k rozdílům mezi úrovní politické reprezentace a občanské společnosti v Kanadě a v Česku však lze očekávat, že dopady by v našem případě byly mnohem závažnější.

Ještě několik upřesnění. Je pravda, že některé z nejlepších světových univerzit (například univerzita Harvardská) vybírají školné a mají systém řízení, který je v některých dílčích ohledech podobný systému navrhovanému ministerstvem.

Tato paralela si však říká o celou řadu výhrad, z nichž je třeba zmínit alespoň dvě. V případě školného je třeba říci, že jde o elitní školy, které si studenty pečlivě vybírají. Nesnaží se tedy přijmout víc studentů, aby vybraly víc peněz.

Elitnost těchto škol úzce souvisí s druhým a důležitějším bodem, v němž tato paralela pokulhává, totiž že jde o školy soukromé.

Je tedy přirozené, že takové školy mohou mít systém řízení, který je typický pro soukromou sféru. Když se však takový systém zavádí do správy škol, které jsou veřejné (tedy nikoli státní!), nutně může vzniknout pnutí mezi zájmem veřejným (zřízení škol) a zájmem soukromým (způsob jejich správy). Příkladem takového křížení je právě Torontská univerzita, největší veřejná univerzita v Kanadě.

Paradox školného Zastáncům názoru, že příjmy ze školného pomohou zlepšit kvalitu výuky, se při procházce torontským kampusem rozklepou kolena. Možnost vybírat od zahraničních studentů vyšší poplatky než od studentů domácích vede ke snížení vstupních požadavků za účelem přijetí co největšího počtu studentů ze zahraničí, zejména z Číny a z Indie.

To má samozřejmě svůj následek - masový, odosobněný přístup ke vzdělávání, které je zároveň poskytováno lidem, které bychom jako učitelé nejraději ještě nějakou dobu nechali před branami univerzity (a to se v posledku týká i studentů domácích).

Důsledek je zřejmý: možnost vybírat školné snižuje úroveň výuky. Lze jistě namítnout, že tento důsledek není nutný - počet studentů je i tak možné regulovat a vybrané prostředky lze investovat do zaplacení většího počtu učitelů a doktorandů. Torontská skutečnost je však taková, že zatímco školné se zvyšuje, platy vyučujících zůstávají stejné, čili reálně klesají.

Za tímto paradoxem lze tušit hlubší příčinu než jen nešikovnost v přerozdělování prostředků. Tou je vytvoření vztahu závislosti. Závislosti na faktorech, které by neměly patřit k veřejnému zájmu po kvalitním vzdělání - v tomto případě na přímé úměře mezi množstvím studentů a množstvím peněz.

Tato úměra je zabudována do českého systému už dnes v podobě dotací na studenta; dá se tak očekávat, že po zavedení školného se závislost ještě posílí.

Závislost v sobě ze své povahy nese oboustrannost: v tomto případě se závislost netýká jen těch, komu jsou prostředky rozdělovány, ale i těch, kteří je rozdělují - tedy univerzitních manažerů. Je tedy logické, že tak, jak se v Torontu se zvyšujícím se školným snižují platy učitelů, zvyšují se platy těchto manažerů. Není tedy divu, že se předloni na jaře manažeři rozhodli prostředky vynaložené na své příjmy kompenzovat osekáním jiných nákladů na provoz univerzity. Konkrétní strategie, tzv. „academic plan“, spočívala ve snaze o rozpuštění jednotlivých menších, relativně autonomních kateder a ústavů (např. katedra čínských studií) a jejich zařazení do většího, centrálně řízeného celku (např. škola jazyků a literatur). Okolnosti zveřejnění tohoto záměru - spěšně a pod rouškou letních prázdnin - nasvědčovaly tomu, že vedle oficiálně deklarovaného záměru, tedy ušetřit na administrativních nákladech, bylo hlavní motivací omezit nezávislost jednotlivých kateder, které mohly do značné míry ovlivňovat přerozdělování peněz.

Pozadu za Západem Tato pokřivená argumentace je v českém prostředí dobře známá. Nutnost reformy je často zdůvodňována nutností šetřit. Případ Torontské univerzity, jejíž majetek se i v dobách krize zvyšoval, však naznačuje, že tomu může být i naopak: nutnost šetřit může být účelově vytvořena za účelem prosazení problematických „reform“.

Po zkušenosti z Kanady se domnívám, že české veřejné vysoké školství žádnou zásadní strukturální reformu týkající se vnitřního fungování škol, akreditací a jmenovacích řízení nepotřebuje.

Naopak: vyznačuje se velkou mírou vnitřní autonomie a vyváženosti z tržního prostředí, kterou nám mnozí na západ od nás otevřeně závidí a kterou je třeba se snažit uchovat. Co potřebuje, je dostatek času k překonání dědictví minulého režimu a kvalifikované péče ze strany státu (včetně dostatečných finančních prostředků). Být pozadu za Západem někdy může znamenat být naopak napřed.

A jak dopadl prosazovaný „academic plan“? Díky letnímu koordinovanému a několik měsíců trvajícím odporu ze strany drtivé části akademické veřejnosti a velké části veřejnosti neakademické se nakonec podařilo přimět vedení školy nejprve k zásadním ústupkům a posléze plán začátkem listopadu de facto definitivně odložit.

Možnost vybírat školné snižuje úroveň výuky. Vede ke snížení vstupních požadavků za účelem přijetí co největšího počtu studentů.